

УДК 811.111'27:159.942]:687.55

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-207-15>

СВОЄРІДНІСТЬ МОВНОЇ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ КОНЦЕПТІВ *TRUTH* І *ПРАВДА* В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ (НА МАТЕРІАЛІ ПАРЕМІЙНОГО ФОНДУ)

VERBALIZATION FEATURES OF THE *TRUTH* AND *PRAVDA* (*TRUTH*) CONCEPTS IN THE BRITISH AND UKRAINIAN LANGUAGE CULTURES (BASED ON THE PAREMIC UNITS)

Калініченко В.І.,

orcid.org/0000-0001-9675-9174

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Донецького національного університету імені Василя Стуса

У пропонованій науковій розвідці з опертям на ілюстративні зразки паремійного фонду британського й українського комунікативних соціумів схарактеризовано специфічні риси мовної об'єктивації концептів *TRUTH* і *ПРАВДА* в лінгвокультурологічному фокусі. Наукова розвідка базована на релевантній традиційній методології дослідження концепту в сучасному мовознавстві з актуалізацією елементів авторської методики. За результатами аналізу словникових дефініцій презентовано структуру відповідних фрагментів паремійних картин світу англійців та українців із ключовими концептами *TRUTH* і *ПРАВДА*; на основі аналізу вибраних паремійних одиниць виокремлено а) різновиди комунікативної тональності; б) релевантні смисли; в) параметри прагматичного навантаження, що вможливило формування структури зіставляваних концептів у площині вербалізації правди як однієї зі значущих категорій світобачення англійської (британської) й української комунікативних спільнот. Резюмовано, що смислова структура концептів *TRUTH* і *ПРАВДА* англійських (британських) та українських мовців реалізується у площині паремійного фонду через акцентуацію екстралінгвальних чинників: аналізовані паремії в зіставляваних лінгвокультурах виразно маніфестують релігійний контекст вербалізації концептів *TRUTH* і *ПРАВДА*, контрастність осмислення категорії правди комунікантами відповідно до їхнього майнового стану та соціального статусу (концепт *ПРАВДА*), а також гендерно марковані смисли концепту *ПРАВДА*, що фіксуються в українській колективній свідомості. За підсумками студіювання українськомовного ілюстративного матеріалу додатково зареєстровано низку паремій, у формальній структурі яких не фіксується лексема *правда*, однак які за допомогою імперативних конструкцій імпліцитно ретранслюють пов'язаний із нею смисл. З'ясовано, що аналізованим концептам зіставляваних лінгвокультур властиво маніфестуватися на рівні невербальних образів, а мовна об'єктивація концепту *ПРАВДА* має тісний зв'язок із емотивною картиною світу носіїв української лінгвокультури. Окреслено перспективні завдання студіювання національної своєрідності вербалізації концептів у межах бінарної опозиції *ПРАВДА* – *НЕПРАВДА* (*БРЕХНЯ*) з опертям на паремійні зразки англійської (британської) й української лінгвокультур.

Ключові слова: концепт, правда, паремія, лінгвокультура, національно-культурна своєрідність, паремійна картина світу, зіставний аспект.

The article is based on the English and Ukrainian paremiological material and considers the verbalization features of the *TRUTH* and *PRAVDA* (*TRUTH*) concepts focusing upon the linguacultural peculiarities of the British and Ukrainian language communities. The research is carried out by means of the relevant language concept study methodology with the elements of the author's original investigation techniques used. On analyzing the dictionary definitions, the author presents the structure of the corresponding British and Ukrainian paremic worldview pieces with their key *TRUTH* and *PRAVDA* (*TRUTH*) concepts to be focused on. According to the results of the paremic samples analysis the paper identifies a) the particular communicative tonality types; b) the relevant meanings; c) the pragmatic load parameters, which makes it possible to model the structure of the contrasted concepts in terms of truth category verbalization viewed as one of the crucial worldview categories for the British and Ukrainian language cultures. The author finds that the semantic structure of the *TRUTH* and *PRAVDA* (*TRUTH*) concepts in the plane of the British and Ukrainian paremic worldviews is manifested via the number of extralinguistic factors: the studied

paremic units in the contrasted linguistic cultures clearly manifest the religious context of the *TRUTH* and *PRAVDA* (*TRUTH*) concepts verbalization; the paper displays the differences in the understanding of the *truth* category by the British and Ukrainian communicators according to their property and social status (in particular, the Ukrainian *PRAVDA* (*TRUTH*) concept is emphasized in this regard), as well as the gender-marked meanings of the (*PRAVDA*) *TRUTH* concept, which are fixed mainly in the Ukrainian collective consciousness. Relying upon the empirical material analysis results the author registers a group of paremies that lack the *truth* lexeme in their wording but tend to implicitly objectify the meaning associated with it by means of imperative patterns used. The article finds that the concepts of the contrasted language cultures tend as well to be verbally manifested at the non-verbal images level; the language realization of the *TRUTH* (*PRAVDA*) concept is obviously related with the Ukrainian speakers' emotional worldview displaying certain linguacultural peculiarities. The author also outlines prospective tasks for contrastive investigation of national verbal manifestation features within the *TRUTH-UNTRUTH* (*LIE*) – *PRAVDA* (*TRUTH*) – *NEPRAVDA* (*UNTRUTH*) (*BREKHNIA* (*LIE*)) concepts binary opposition based on the British and Ukrainian paremic stock units with a particular focus on the linguacultural context of the contrasted worldviews.

Key words: concept, truth, paremy, linguistic culture, national and culture peculiarity, paremic worldview, contrastive aspect.

Better suffer the truth than prosper by falsehood.

Англійське прислів'я¹

Гірка правда краща, ніж солодка брехня.

Українське прислів'я²

Постановка проблеми. Паремійний фонд кожного комунікативного соціуму є актуальним та унікальним матеріалом для провадження лінгвоконцептологічних студій у площинах різних мовознавчих парадигм, головно, функційно-прагматичної, комунікативної, етно- та лінгвокультурологічної, лінгвокогнітивної та ін. Маючи формат закінченої пропозиції, паремійні одиниці є стислими за змістом, крім того, мають яскраву образність і багатогранну конотацію, функціують як значущі складники суспільної свідомості мовного колективу, уможлиблюючи більш ґрунтовне зіставлення цінностей і світобачення контрастних за своїм менталітетом та історією лінгвокультур.

У модерних вітчизняних мовознавчих студіях відбувається активне становлення інноваційного наукового напрямку – *лінгвістичної ментіології* (або *лінгвістики брехні / фейку*), у площині якого з опертям на фактичний мовний і мовленнєвий ілюстративний матеріал різних комунікативних соціумів, моделюючи дискурс *неправди* як опозиції до дискурсу *правди*, досліджують своєрідність вербальної об'єктивації лінгвофілософської категорії *неймовірності* у межах бінарної опозиції *імовірність – неймовірність*. Лінгвістичну ментіологію, як прийнято вважати, було започатковано німецьким філософом Х. Вайнріхом [22] і американським лінгвістом Д. Болінджером [19]. У вітчизняному мовознавстві цей напрям сьогодні активно розвивається та є студійованим у працях Т. Космеди [5; 9 та ін.]. У численних наукових розвідках, релевантних до актуальних проблем згаданого напрямку, проводяться дослідження вербальних засобів маніфестації концептів у складі бінарної опозиції *правда – неправда (брехня)* [1–4; 11; 12; 15; 16; 21 та ін.]. Аналізована опозиція своєрідно вербалізується й у паремійних картинах світу різних лінгвоспільнот. Паремію в цьому дослідженні з огляду на широкий підхід до її тлумачення розглядаємо, головно, як одиницю фразеологічної системи без поділу на відповідні типи, порівн.: «Традиційно паремію характеризують як *одиницю мовної системи*, яку досліджують у межах пареміології, що при широкому розумінні фразеології частково входить у її склад. У сучасному мовознавстві актуалізовано статус паремії як *одиниці дискурсу й одиниці базової аксіоматики свідомості мовця*» [10, с. 21]. Власне сам концепт, який здатен вербально

¹ British National Corpus (BNC). URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (Дата звернення: 5.11.2023).

² Приказки та прислів'я про брехню. URL: <https://vislovi.in.ua/prykazky-ta-prysliv-ya-pro-brehyu/> (Дата звернення: 11.11.2023).

маніфестуватися в одиницях паремійного фонду лінгвокультури, розглядаємо як етнолінгвокультурний, а поняття концепту тлумачимо з опертям на погляди Т. Космеда як «згусток певної культурно-національної інформації, що зафіксована в мові» [6, с. 367].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуалізована проблематика викликає жваве зацікавлення вітчизняних мовознавців. М. Мамич, зокрема, презентувала результати семантико-стилістичного ракурсу студіювання бінарної опозиції концептів *правда – неправда* [12], опис вербальної маніфестації концепту *ПРАВА* в англійській картині світу виконано Я. Каленюк [2]. Концепт *ПРАВДА* студійовано у вітчизняних розвідках у дискурсі українського права у зв'язку з етимологією спорідненістю з ним терміна *право* (див.: Т. Мішеніна [14], Т. Космеда [8]); його розглядають і як етно- та лінгвокультурний концепт, досліджуючи своєрідність його мовної об'єктивації у п'єсах І. Огієнка (див.: Л. Марчук [13]), в українських народних казках (див.: С. Лавриненко [11]), у поетичних текстах Т. Шевченка (див.: Н. Єщенко [1]). На матеріалі сучасної англійської мови О. Морозова студіює окремі особливості категорії *правди* в контексті дослідження лінгвальних аспектів *неправди* як когнітивно-комунікативного утворення [15], М.М. Рибалко фрагментарно розглядає категорію *правди* на матеріалі сучасної англійської художньої прози, вивчаючи вербальний і невербальний аспекти дискурсивної поведінки обманника [16].

Мета дослідження – виявити й описати особливості вербалізації концептів *TRUTH* і *ПРАВДА* в релевантних фрагментах паремійних картин світу представників англійської та української комунікативних спільнот із урахуванням своєрідності їхньої лінгвокультури, фокусуючись, головню, на моделюванні структури концептів *TRUTH* і *ПРАВДА*, вербалізованих в англійських та українських пареміях, із виокремленням відповідних смислів, комунікативної тональності, а також прагматичного навантаження. Орфографію у вибраних паремійних зразках зберігаємо згідно з оригіналом.

Фактичний матеріал наукової студії базовано на збірках а) паремій «The Oxford Dictionary of Proverbs» (J. Speake)³ та б) «Українські приказки, прислів'я і таке інше» (М. Номис)⁴; крім того, залучено в) ілюстративний матеріал електронного корпусу британського варіанта сучасної англійської мови та г) електронних збірок українських прислів'їв. Методом суцільної вибірки сформовано картотеку, що налічує понад 200 паремій, які вербально маніфестують концепти *TRUTH* і *ПРАВДА* у контрастованих мовах (далі вводимо відповідні скорочення УП-Н, ODP-S з указівкою в прикладах конкретної сторінки, а також BNC⁵ та ППП⁶).

У межах наукової розвідки застосовано такі **методи**: 1) метод *аналізу словникових дефініцій* (для інтерпретації тлумачень, що містяться у відповідних лексикографічних джерелах англійської й української мов); 2) метод *класифікації* (для згрупування та розмежування паремійних ознак, їх семантичних і прагматичних властивостей); 3) метод *трансформаційного аналізу* (для виявлення семантичних і прагматичних смислів студійованих паремійних одиниць); 4) метод *моделювання* (для формування комплексної структури аналізованих концептів); 5) метод *дискурс-аналізу* (для уточнення екстралінгвальних чинників впливу на семантику і прагматику вибраних паремійних зразків, що здатні мотивувати відповідні експліцитні й імпліцитні смисли); 6) метод *аксіологічного аналізу* (для окреслення ціннісних компонентів комунікації зіставлених мовних спільнот); 7) *описовий* метод (для викладу, узагальнення та резюмування теоретичного й ілюстративного матеріалу наукової студії).

Виклад основного матеріалу. Поняття *правди* є одним із фундаментальних понять зарубіжної та вітчизняної лінгвофілософії. У тлумачному словнику сучасної англійської мови

³ Speake J. The Oxford Dictionary of Proverbs. 5-th Edition. Oxford University Press, 2008. 625 p.

⁴ Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклад М. Номис / упоряд., приміт. та вступна ст. М.М. Пазяка. Київ : Либідь, 1993. 768 с.

⁵ British National Corpus (BNC). URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (Дата звернення: 05.11.2023).

⁶ Прислів'я та приказки про правду. URL: <https://jak.koshachek.com/articles/prisliv-ja-ta-prikazki-pro-pravdu.html> (Дата звернення: 05.11.2023).

«Cambridge English Dictionary» подано таку дефініцію лексеми *truth* як номінації ключового слова концепту *TRUTH*, порівн.: «TRUTH, noun: 1. The quality of being true; 2. The real facts about a situation, event, or person. 3. Used to show or emphasize that something is true (*in truth*); 4. A fact or principle that is thought to be true by most people» [20]. З опертям на словникові дефініції зазначеного ключового слова виокремлюємо смислову структуру концепту *TRUTH*: ‘compliance with the reality’, ‘relevance to facts’, ‘common knowledge’, ‘being true’, ‘being credible’, ‘being verified’, ‘being genuine’, ‘being sincere’, ‘being real’, ‘having no doubt’, ‘being correct’. В академічному тлумачному словнику української мови простежуємо таке його тлумачення: «ПРАВДА, и, жін. 1. Те, що відповідає дійсності; істина. <...> // Певна сукупність достовірних відомостей про що-небудь <...>; <...>; Дійсний стан речей <...>. 2. Правдивість; правильність <...> // чого, у знач. означ. Який відповідає істині, дійсності <...>. 3. Справедливість; порядок, який ґрунтується на справедливості: протилежне кривда <...>. // Соціально зумовлено розуміння справедливості <...>. 4. Уживаються як назва кодексів середньовічного права. *Руська Правда*. (...). 5. у знач. присудк. сл. Справді, насправді. <...>. 6. у знач. вставн. сл. Справді. <...>. // Щоправда. <...>» (СУМ, с. 497). На основі аналізу дефініцій у зазначеній словниковій статті моделюємо смислову структуру концепту *ПРАВДА*, що видається більш розгалуженою, ніж еквівалентний студійований концепт англійської лінгвокультури: ‘відповідність дійсності’, ‘істина’, ‘достовірність’, ‘дійсний стан’, ‘правдивість’, ‘правильність’, ‘справедливість’, ‘порядок’, ‘соціальна зумовленість’, ‘моральність’, ‘етика’, ‘щирість’, ‘відсутність сумніву’, ‘відвертість’, ‘кодекс’, ‘закон’, ‘переконавання’.

Спробуємо проаналізувати особливості презентації концептів *TRUTH* і *ПРАВДА* у дискурсивному просторі збірок паремій «The Oxford Dictionary of Proverbs» (J. Speake) та «Українські приказки, прислів'я і таке інше», укладеної М. Номисом, а також англійських та українських електронних ресурсів, що містять тематичні реєстри паремій. Наголосимо, що *truth* і *правда* як ключові слова досліджуваних концептів можуть безпосередньо входити до складу певної паремії або не входити, коли вербалізація концептів *TRUTH* і *ПРАВДА* здійснюється за допомогою інших мовних засобів.

У народній свідомості англійського й українського комунікативного соціумів фіксується віра в те, що *правда* перемаже, як би її не приховували, вона стане відомою, їй не страшні жодні труднощі та перешкоди, *правда* ‘сильна’ й ‘непереможна’, правду не можна приховати, напр.: *Truth will come to light* (ODP-S, с. 514); *Truth filters through stone* (BNC); *Truth will out* (ODP-S, с. 514); *The cat is out of the bag* (BNC); *A lie runs until it is overtaken by the truth* (BNC) / *Правда и в морі не втоне* (УП-Н, с. 310); *Правда не втоне в воді, не згорить в огні* (УП-Н, с. 310); *Правда зі дна моря верне ...виймає* (УП-Н, с. 310); *Правда – як олива наверх вийде. Вийде воно, як олива наверх. Вийде наверх, як олива на воді* (УП-Н, с. 314) та ін. У мовній свідомості українських комунікантів вербалізовано спонування: слід завжди шукати правду – *Нема приповідки без правди* (УП-Н, с. 346), а також узагальнене твердження щодо існування правди у формі окличної стверджувальної синтаксичної конструкції: *Одже воно и по правді!* (УП-Н, с. 837).

Водночас у паремійних картинах світу обох лінгвокультур констатовано, що інколи *правду* приховують досить надійно, і її важко віднайти, напр.: *Truth has always a sure bottom* (BNC); *Truth lies at the bottom of the well* (ODP-S, с. 513) / *Правда на дні мора спочиває* (УП-Н, с. 311); *Була колись правда... та заржавіла... зауржавіла... зачерствіла... вдавнилась* (УП-Н, с. 315).

У паремійних картинах світу англійської й української лінгвоспільнот маніфестується смисл ‘діти завжди говорять правду’, напр.: *Truth comes out of the mouths of babes and sucklings* (BNC); *If you want the truth, ask a child* (BNC) / *Вустами дитини говорить істина*. В англійській мовній культурі додатково акцентується на тому, що не лише дітям, а й дурням властиво бути чесними та правдивими, напр.: *Children and fools tell the truth* (ODP-S, с. 492).

В українській комунікативній спільноті у процесі мовної об'єктивації концепту ПРАВДА чітко актуалізується гендерний аспект. Паремії, що концептуалізують правду, вербалізовані як відповідні мовленнєві жанри, напр., рекомендації, порівн.: *Жінці правди не кажи, чужої дитини не бери, з панами не братайся* (УП-Н, с. 363). Ця паремійна одиниця ретранслює патріархальне ставлення до жінки ('дружини'), якій не завжди потрібно довіряти. Приховувати від жінки правду не вважалося гріхом. Водночас здійснюється сакралізація образу-концепту матері: *Нема в світі правди – тільки рідна мати* (УП-Н, с. 415).

В англійській та українській народній свідомості ставлення суспільства до правди може бути неприйнятним і ворожим, напр.: *Truth has a scratched face* (BNC); *Whoever tells the truth is chased out of nine villages* (BNC); *Speak the truth, but leave immediately after* (BNC); *If you speak the truth, have a foot in the stirrup* (BNC); *Truth is a spectre that scares many* (BNC); *Truth finds foes where it should find none* (BNC) / *Всяк про правду сурмить, та не всяк її любить* (ППП); *Не любить правди, як пєс мила* (УП-Н, с. 312). Останній паремійний зразок презентує іронію.

У паремійній площині контрастованих лінгвокультур актуалізується культурема про те, що у жартівливих і гумористичних висловленнях часто приховано елементи правди, напр.: *There's a grain of truth in every joke* (BNC); *Many a true word is spoken in jest* (ODP-S, с. 469); *У кожному жарті є частка правди / істини* (ППП).

Народна свідомість англійців акцентує на здатності правди мотивувати людину й надавати їй сили, напр.: *Truth gives wings to strength* (BNC). У паремійній картині світу українців вербально маніфестується позитивна оцінка щирих і правдивих людей. Зокрема, зафіксовано такі відповідні імперативні конструкції, порівн.: *Хто любить світ, той любить правду* (УП-Н, с. 310); *По правді роби, по правді й буде* (УП-Н, с. 310); *Хліб їж, а правду ріж* (УП-Н, с. 312); тих, хто бореться за правду: *Души не вбивай, правду виявляй* (УП-Н, с. 314); *Не буду душі вбивать, буду правду казати* (УП-Н, с. 338) та ін.

У народній свідомості образи-концепти TRUTH і ПРАВДА співвідносяться зі смислом 'відсутність багатослів'я', оскільки зайві слова можуть її знецінити та перетворити на неправду, напр.: *Truth needs not the ornament of many words* (BNC); *Truth needs no colours* (BNC) / *На правду мало слів* (УП-Н, с. 311); *Правда розмислу не потребує* (УП-Н, с. 311); *Де мало слів, там більше правди* (ППП).

В англійській та українській мовних культурах здійснюється акцент на тому, що правди не слід соромитися, напр.: *Truth can be blamed, but cannot be shamed* (BNC) / *Не соромся говорити, коли правду хочеш оголосити* (ППП); в англійському лінгвосоціумі водночас підкреслюється, що не всяку правду слід озвучувати, є речі, які не потребують розголосу: *All truths are not to be told* (BNC). У паремійному фонді зіставлюваних комунікативних спільнот відбивається регулятивна, настановча культурема щодо необхідності прийняття людиною гіркої правди замість солодкої брехні, напр.: *Better suffer for truth than prosper by falsehood* (BNC) / *Краще страждати за правду, ніж гараздувати брехнею* (ППП); *A friend's frown is better than a foe's smile* (BNC); *Honesty is the best policy* (ODP-S, с. 253) / *Краще гірка правда, ніж солодка брехня; Краще гірка правда, ніж лестощі ворога* (ППП).

Однак правда підпадає під сумнів: в українській паремійній картині світу актуалізовано твердження, що 'правди не існує', що 'вона зникла', 'її знищили', напр.: *Хочеш ти правду!., правда давно вже згоріла* (УП-Н, с. 311); *Була колись правда, пожила – та й гайда* (УП-Н, с. 311); *Була правда, та позички ззіли* (УП-Н, с. 311); *Не все тому правда, що в пісні співають* (УП-Н, с. 315). Зважаймо й на міфічне число сім, що вказує на невизначений час зникнення або відсутності правди: *Уже сім літ, як правди ніт* (УП-Н, с. 311).

У свідомості українського соціуму закріплено низку паремійних одиниць, у яких відсутня лексема правда, однак імпліцитно смисл, пов'язаний із нею, актуалізовано за допомогою імперативних конструкцій, порівн.: *З палця не виссав!* (УП-Н, с. 311) – 'не придумав, бо це правда', а також протиставних структур: *За що купив – за те й продаю* (УП-Н, с. 311) – 'говорю правду,

те, що мені відомо; те, про що дізнався»; значення 'істинне', 'добре відоме' вербалізовано в паремії *Як свої п'ять пучок знаю* (УП-Н, с. 311), де за допомогою присвійного займенника *свої* актуалізовано й інтимізований смисл, що вказує на близькість істини мовцю. Значення 'правду завжди видно, оскільки вона очевидна' омовлено в паремійному зразку з порівняльною моделлю *Видно, як удень* (УП-Н, с. 311). Значення очевидності правди зафіксовані й у таких виразах, як: *Перед очима діло* (УП-Н, с. 311); *Причина перед очима!* (УП-Н, с. 311); протиставленням того, що може бути вигадкою, осудом, неправдою, пліткою з утвердженням потреби говорити у вічі те, що обговорюється щодо вияву правди, порівн.: *Не за очі – в вічі* (УП-Н, с. 312).

У контрастованих лінгвокультурах у процесі вербальної об'єктивації концептів *TRUTH* і *ПРАВДА* актуалізується й невербальний чинник сприйняття довкілля: *Believe nothing of what you hear, and only half of what you see* (ODP-S, с. 42) (маніфестовано аудіальний і візуальний рецептори англійського комуніканта сприймати інформацію як правдиву або неправдиву); *Хоч Правда очі коле* (УП-Н, с. 312) (омовлено візуальний рецептор українськомовного комуніканта, коли очі є засобом пізнання довкілля, тобто омовлення неправди викликає негативні емоції, почуття. Однак *правда* в українській народній свідомості пов'язана й зі *світлим оком*, порівн.: *Світле око, хоч где найдець* – інтерпретація укладача словника є такою: 'діло справдливне' (УП-Н, с. 311).

У народній свідомості англійських та українських мовців під час концептуалізації категорії *правди* актуалізується й релігійний контекст: *правда* глибоко сакралізується й осмислюється як така, що відповідає головним християнським заповідям, а факт омовлення неправди є гріхом, порівн.: *Truth is God's daughter* (BNC) / *Правда до Петра й Павла пішла, а кривда по землі пішла* (ППП); *Свята правда Петра і Павла* (ППП); *Що правда, то не гріх* (УП-Н, с. 311); *Люби, Боже, правду!* (УП-Н, с. 311); *Правду мовивши, одного Бога бійся* (УП-Н, с. 312) та ін. В англійських пареміях додатково фіксується культурема про те, що іноді довіряти можна навіть дияволу, котрий здатен говорити правду (напр.: *The Devil sometimes speaks the truth* (BNC). В англійській мовній свідомості також іронійно відбивається ідея про те, що озвучена людиною правда або сам факт існування правди/істини викликає у диявола почуття сорому, напр.: *Truth makes the Devil blush / Tell the truth and shame the Devil* (ODP-S, с. 514). В українському паремійному фонді зареєстровано й ілюстративні одиниці, у яких смисли 'Бог схвалює правду, вимагає лише правду' маніфестуються й без лексеми *правда*, імпліцитно: *Як би з Богом говори!* (УП-Н, с. 312); *Як и світ світом, а Бог Богом. Як сонце на небі!* (УП-Н, с. 313).

У площині української паремійної картини світу студійовані ілюстративні зразки вербально маніфестують і формули прокляття, характерні для народної свідомості українських комунікантів. Такі формули фіксують факт подання людиною правди, а якщо трапляється протилежне, то з такою людиною може статися нещастя, отже, неправда є неприпустимою. Прокляття проєктуються на самого комуніканта у форму автокомунікації, напр.: *Бодай б же я неділоньки святої не діждала, коли не правда; Хай я не діжду Пречистої! Хай я лопну. Щоб я жила, що правда! Щоб я так на світі була! Хай у мене духу не буде! Нехай мені на полуду! Та хай в мене стільки болячок!* (УП-Н, с. 312); *Щоб нас живих земля пожерла!* (УП-Н, с. 312). Такі формули можна розглядати як свого роду клятву і настирливу спробу переконати когось у тому, що йдеться про інформацію, яка відповідає дійсності. Українці презентують себе як щирі християни, для них брехня – великий гріх, що може призвести до негативних наслідків (заборони відзначати християнські свята, зазнавати фізичних вад, перетворюватися на людей, яким не довіряють, і под.).

В англійській паремійній картині світу акцентується на властивості правди сприйматися комунікантами як дещо більш нереалістичне, ніж просто вимисел, напр.: *Truth is stranger than fiction / Fact is stranger than fiction* (ODP-S, с. 513). В українській паремійній картині світу простежуємо іронійне вживання лексеми *правда*, що об'єктивує протилежний смисл ('неправда'),

зафіксовано паремійні одиниці, які ретранслюють образні порівняння, смисли ‘нереальне, неможливе’, констатуємо й омовлення зневажливої та глузливої тональності, напр.: *Така правда, як вош кашля* (УП-Н, с. 318); *Це така правда, як ти попада* (УП-Н, с. 318); *Оце тому правда була, що вкусив заєць за хвоста вола* (УП-Н, с. 318); *Така правда, як у рові вовк издох* (УП-Н, с. 318); *Так то правда, як пси триву ідять* (УП-Н, с. 318); ‘абсолютна відсутність правди’ – *Стільки правди, як у решеті води* (УП-Н, с. 319). Зафіксовано вигуківу конструкцію, що актуалізує негативну емоційну реакцію на факт неправди, напр.: *О, це ще правда!* (УП-Н, с. 319).

У мовній свідомості представників обох зіставлюваних лінгвокультур акцентується на неможливості надалі довіряти людині, яка навіть одноразово збрехала, тож навіть правда з вуст таких комунікантів сприйматиметься як брехня, напр.: *A liar is not believed when he speaks the truth* (BNC); *He that deceives is ever suspected* (BNC); *He who is caught in a lie is not believed when he tells the truth* (BNC) / *Раз збрехав – навек брехуном (брехом) став* (ППП); *Збрешеши – не помреш, та вперед не повірять* (ППП); *Брехливий хоч правду скаже, ніхто не повірить* (ППП).

Вербалізоване у площині паремійного фонду й поняття *напівправди* – ‘неповної правди, часткової правди’, здатності мовця маніпулювати поняттям *правда*. В англійській мовній свідомості *напівправда* ототожнюється з брехнею, напр.: *A half-truth is a whole lie* (BNC); *Half the truth is often a whole lie* (ODP-S, с. 514). Українські комуніканти також засуджують таку здатність людини обманювати, порівн.: *Сказав на гривню правди* (УП-Н, с. 319); *Правди на ніготь, а прибавиця на лікоть* (УП-Н, с. 322). Правда і неправда мають, як бачимо, градацію: вона може бути повна і неповна, часткова.

У значенні ‘істина’, ‘справедливість’ (порівн.: *Тепер правдою на світі не проживеш* (УП-Н, с. 71); *Така тепер у світі правда* (УП-Н, с. 71) вербалізується прагматика жалю щодо відсутності справедливості в реальному житті, докільлі. Порівн.: *Великим панам трудно правду казати* (УП-Н, с. 91) – актуалізовано значення ‘правду важко довести сильним світу цього’; *Хто не звик правди поважати, той завше ласий панувати* – у цій паремії актуалізоване значення ‘саме зневажання істиною, справедливістю дає змогу панувати’. М. Номис тлумачить це висловлення в такий спосіб: «*Кажуть з панством неправдувати, чи не з правдою панувати – ялось так, чудно*» (УП-Н, с. 91). Для тлумачення паремії моделюється інфінітивна форма *неправдувати* та синонімний сталий вираз *не з правдою панувати* (‘підтримувати неправду’). Реєструємо й інші паремії із цим значенням: *Пани в світі блукаюця, та з правдою не знаюця* (УП-Н, с. 91); *Пани правдою кепкують – проте ж в світі й панують* (УП-Н, с. 91) – вербалізовано прагматичні смисли ‘зневага до справедливості, істини’; *Пан шапку хоч і здійма, та в шапці правди нема* (УП-Н, с. 94) – ‘лицемірство, зневага до справедливості’.

У мовній свідомості українського комунікативного соціуму чітко актуалізовано антонімну опозицію *правда мужича* і *правда панська*: указівка на протиставляння *правди (народної)* та *неправди (панської)*, порівн.: *Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча* (УП-Н, с. 99). Вербалізовано прагматику досади, жалю щодо існування такого контрастного світобачення. Водночас у цьому ілюстративному зразку фіксуються антонімні означення, зреалізовані прикметниковими формами *колюча – гнуча*, тобто вербально реалізовано такі смисли, як *мужича правда*, що ‘неприємна панам, гостра’, і *панська правда* – ‘мінлива, залежна від ситуації, неістинна’.

В українській паремійній картині світу фіксується й низка паремійних зразків, у яких актуалізується інтимізований смисл щодо сприйняття *правди* як належної окремому індивіду, що вербально маніфестується не лише за допомогою присвійного займенника у формі множини – *наша*, але й у формі однини – *моя*, напр.: *Б’ють нас, и наша правда* (УП-Н, с. 205); *И горе мені, и добре мені – и б’ють мене, и правда моя* (УП-Н, с. 205); реалізується значення ‘хоч істина на боці народу, проте його за це і карають’.

Висновки. За результатами аналізу фактичного матеріалу з'ясовано, що моделювання смислової структури концептів *TRUTH* і *ПРАВДА*, вербально маніфестованих у паремійних картинах світу англійців та українців, реалізується з акцентуацією низки культурних, релігійних, духовних, соціальних чинників, що яскраво відбивають подібність і контрастність досліджуваних лінгвокультур.

Дослідження фрагментів англійської й української паремійних картин світу вможливує 1) виявлення своєрідності розуміння англійським (британським) та українським народами поняття *правда*, 2) моделювання концептів *TRUTH* і *ПРАВДИ*, що ретранслюють низку смислів, головню, таких, що схвалюють *правду*, надаючи їй сакральної значущості; упевненість у переможності правди над брехнею; ствердження існування правди/істини. 3) Інтимізовані означення-прикметники та присвійні займенники, фіксовані в паремійній картині світу українців, інтимізують *правду* та сприяють її схвальному сприйняттю комунікантами. 4) У свідомості українських мовців вербально маніфестовано форми проклять, скеровані на того, хто говорить неправду, зокрема й на самого мовця, ідеться про обов'язковість покарання брехуна. 5) Студійовані концепти зіставлюваних лінгвокультур виразно актуалізуються в релігійному контексті; 6) концепт *ПРАВДА* має гендерно марковані смисли; українські комуніканти пов'язують *правду* з концептом *МАТИР*, а концепт *ЖІНКА* презентований іронійно, оскільки від жінки *правду* слід приховувати. Зафіксовано засоби 7) омовлення поняття *напівправди* та *часткової правди* у контрастних лінгвокультурах; 8) в аналізованих мовних соціумах вербалізовано сумніви в тому, що абсолютна *правда* існує чи її можна знайти; в англійській мовній свідомості реалізується культурема про те, що не всю *правду* варто публічно озвучувати; 9) *правда* може бути не лише об'єктивною, але й суб'єктивною, що яскраво актуалізується в контексті соціальної стратифікації та майнового стану комуніканта: в українській народній свідомості домінує культурема про те, що багатії, нечесні люди, а бідні (чесні) мають контрастні уявлення про *правду*. Резюмовано, що 10) для вербалізації концептів *UNTRUTH (LIES) / НЕПРАВДА (БРЕХНЯ)* інколи використовуються лексеми *truth / правда*, здатні набувати іронійних смислів, вербально маніфестуються й певні емотивні реакції. 11) Концепти *TRUTH* і *ПРАВДА* об'єктивуються за допомогою маніфестації невербальних образів, мотивованих переважно лексемами *see, hear / очі* (зорове та слухове сприйняття довкілля).

Перспектива цієї наукової розвідки полягає в необхідності студіювання специфічних національно-маркованих рис англійської та української лінгвоспільнот у площині їхніх паремійних картин світу в контрастивному аспекті із фокусуванням на своєрідності вербалізації концептів у межах бінарної опозиції *ПРАВДА – НЕПРАВДА (БРЕХНЯ)*.

СПИСОК ПРИЙНЯТИХ СКОРОЧЕНЬ

УП-Н – Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклав М. Номис / Упоряд., приміт. та вступна ст. М.М. Пазяка. Київ : Либідь, 1993. 768 с.

ППП – Прислів'я та приказки про *правду*. URL: <https://jak.koshachek.com/articles/prisliv-jakta-prikazki-pro-pravdu.html> (Дата звернення: 05.11.2023).

СУМ – Словник української мови (СУМ) : в 11 т. АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні ; ред. кол. : І.К. Білодід, А.А. Бурячок, В.О. Винник та ін. Т. 7. Київ : Наукова думка, 1976. 723 с.

ODP-S – The Oxford Dictionary of Proverbs / Speake J. Oxford University Press, 2008. 625 p.

CED – Cambridge English Dictionary. *Truth*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/truth> (Дата звернення: 07.11.2023).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Єщенко Н. Концепт правда у поетичних творах Тараса Шевченка. *Шевченкознавчі студії: Збірник наукових праць Київ. національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. Вип. 16. С. 225–233.
2. Каленюк Я.Ю. Концепт «ПРАВДА» в англomовній картині світу. *Студентські наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2009. Вип. 2. С. 50–53.
3. Калініченко В.І. Своєрідність вербалізації концепту ПРАВДА в українських пареміях (на матеріалі збірки «Українські приказки, прислів'я і таке інше», укладеної М. Номисом). *Науковий журнал Комуніального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волин. обл. ради «Академічні студії», сер. «Гуманітарні науки»*. 2023. Вип. 2. С. 14–22.
4. Калініченко В.І. Неправда як смисловий компонент у структурі українськомовного псевдоніму. *Ювілейний збірник наукових праць, присвячений 65-річчю з дня народження Т.А. Космеда*. Харків : Вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2022. С. 527–541.
5. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. 350 с.
6. Космеда Т. Концепти «дума», «думка» в українському мовленні крізь призму аксіологічної прагмалінгвістики. *Вісник Львів. університету. Серія «Філологічна»*. 2004. Вип. 34. Ч. 1. С. 367–372.
7. Космеда Т. Прислів'я і приказки як засіб вербалізації законів комунікації з огляду на ментальність українців. *«Slovo. Tekst. Czas X» Jednostka frazeologiczna w tradycyjnnych i nowych paradygmatach naukowych*. Szczecin – Greifswald, 2010. С. 224–232.
8. Космеда Т. Сакральність у термінології правознавства. *Парадигма sakrum & profanum у літературі і культурі*. 2010. Вип. IV. С. 220–227.
9. Космеда Т.А. Вербалізація категорії неймовірності: формування орнаментальної ментіології (на матеріалі співомовок С. Руданського). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2021. Вип. 70 (3). С. 29–45.
10. Космеда Т., Колонок С. Багатоликий статус паремії та аспекти її дослідження. *Міжнародний збірник наукових праць «Лінгвістичні студії»*. 2022. Вип. 43. С. 20–31.
11. Лавриненко С.Т. Лінгвокультурний концепт «правда» в українських народних казках. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2015. Вип. 38. С. 190–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrkpnu_fil_2015_38_45 (Дата звернення: 05.11.2023).
12. Мамич М.В. Концепти правда – неправда в українській літературній мові: семантико-стилістичний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 2002. 16 с.
13. Марчук Л.М. Вербальне втілення концепту ПРАВДА в п'єсах Івана Огієнка. 2017. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3022/Marchuk-L.M.-Verbalne-vtilennia-kontseptu-PRAVDA-v-piesakh-Ivana-Ohienka.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Дата звернення: 05.11.2023).
14. Мішеніна Т.М. Концепт ПРАВДА в мові українського права: лінгвокультурологічний аспект. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16926> (Дата звернення: 05.06.2023).
15. Морозова О.І. Лінгвальні аспекти неправди як когнітивно-комунікативного утворення (на матеріалі сучасної англійської мови) : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2008. 491 с.
16. Рибалко М.М. О. Вербальний та невербальний аспекти дискурсивної поведінки обманника (на матеріалі сучасної англomовної художньої прози) : автореф. ... канд. філол. наук : 10. 02. 04. Київ : Київ. національний лінгвістичний університет, 2008. 20 с.
17. Шепітько С.В. Фонд прислів'їв як об'єкт вивчення сучасних парадигм лінгвістики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2015. С. 114–116.
18. Ужченко Д.В. Семантика українських фразеологізмів в етнокультурному висвітленні : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луганськ, 2000. 248 с.
19. Bolinger D. *Le Merton. Language – The Loaded Weapon: The Use and Abuse of Language Today*. London : Routledge Taylor and Francis Group. 2021. 264 p.
20. Cambridge English Dictionary. *Truth*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/truth> (Дата звернення: 07.11.2023).
21. Kalinichenko V.I. The category of fake in present-day linguistic studies. *V International Scientific Conference for Bachelor, Master, Graduate Students and Young Researchers “Topical Issues of Humanities, Technical and Natural Sciences” (March 25, 2021)*. Vinnytsia : Vasyl' Stus DonNU, 2021. P. 267–272.
22. Weinrich H. *The Linguistics of Lying And Other Essays / (Translated by Jane K. Brown and Marshall Brown)*. Washington, Seattle: University of Washington Press, 2005. 176 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Прислів'я та приказки про правду. URL: <https://jak.koshachek.com/articles/prisliv-ja-ta-prikazki-pro-pravdu.html> (Дата звернення: 05.11.2023).
2. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1. URL: <http://sum.in.ua/s/pravda> (Дата звернення: 05.11.2023).
3. Словник української мови : в 11 т. АН УРСР, Інститут мовознавства імені О.О. Потебні ; редкол. : І.К. Білодід та ін. Київ : Наук. думка, 1971. Т. 2. 550 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001603> (Дата звернення: 15.11.2023).
4. Словарь української мови : в 4 т. / за ред. Б. Грінченка. Київ, 1907–1909. Т. 1. URL: http://ukrlit.org/slovnuk/hrinchenko_slovar_ukrainskoi_movy (Дата звернення: 11.11.2023).
5. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклав М. Номис / упоряд., приміт. та вступна ст. М.М. Пазяка. Київ : Либідь, 1993. 768 с.
6. British National Corpus (BNC). URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (Дата звернення: 14.11.2023).
7. Speake J. The Oxford Dictionary of Proverbs. Oxford University Press, 2008. 625 p.